

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОТИДІЇ ЗАХОПЛЕННЮ ЗАРУЧНИКІВ

Досліджено становлення та розвиток протидії захопленню заручників у законодавстві зарубіжних країн із метою впровадження окремих аспектів у вітчизняне законодавство. Висвітлено розвиток міжнародного тероризму, особливості боротьби з ним у сучасному світі, трансформацію характеру терористичної загрози в Україні, механізми забезпечення стійкості держави до такої загрози. Підкреслено перспективність використання передового іноземного досвіду в оновлені моделі взаємодії спеціальних служб і правоохоронних органів із населенням із питань запобігання і протидії терористичним проявам, зокрема захопленню заручників, який убачається в розробленні теоретико-методологічних засад його прикладного використання.

Ключові слова: захоплення заручників, протидія, міжнародне законодавство, тероризм.

Исследовано становление и развитие противодействия захвата заложников в законодательстве зарубежных стран с целью внедрения отдельных аспектов в отечественное законодательство. Освещено развитие международного терроризма, особенности борьбы с ним в современном мире, трансформацию характера террористической угрозы в Украине, механизмы обеспечения устойчивости государства в такой угрозе. Подчеркнуто перспективность использования передового зарубежного опыта в обновленных моделях взаимодействия специальных служб и правоохранительных органов с населением по вопросам предотвращения и противодействия террористическим проявлениям, в частности захвата заложников, который видится в разработке теоретико-методологических основ его прикладного использования.

Ключевые слова: захват заложников, противодействие, международное законодательство, терроризм.

The formation and development of counteraction to hostage-taking in the legislation of foreign countries with the purpose of introducing certain aspects into the domestic legislation has been studied. The development of international terrorism, the peculiarities of combating it in the modern world, the transformation of the nature of the terrorist threat in Ukraine, the mechanisms for ensuring the state's stability in such a threat are highlighted. The perspectives of using advanced foreign experience in updated models of interaction between special services and law enforcement agencies with the population on preventing and countering terrorist manifestations, in particular, the hostage taking, seen in the development of the theoretical and methodological foundations of its application, were emphasized.

Key words: hostage taking, counteraction, international legislation, terrorism.

Вступ. Сьогодні уся світова спільнота активізувалася на боротьбу з міжнародним тероризмом у зв'язку із загостренням ситуації, пов'язаної з проблемою захоплення заручників. І це попри те, що кількість захоплення заручників порівняно невелика, адже цей вид злочину характеризується високою мірою громадської небезпеки і характером діяння. Захоплення заручників разом із тероризмом є найважливішим індикатором стану публічної безпеки і правопорядку в державі, а також захисту прав конкретної особи.

Для України проблема протидії захопленню заручників, як складової частини явища тероризму, набула особливої актуальності з початком агресії з боку Російської Федерації, яка по-

рушила територіальну цілісність нашої держави та загрожує її незалежності. Силами і засобами розвідувальних органів і спеціальних служб країна-агресор спровокувала численні терористичні акти, зокрема пов'язані із захопленням заручників на території Донецької, Луганської та інших областей України, а також збройні виступи сепаратистів.

Для ефективної протидії захопленню заручників, потрібним є проведення комплексних досліджень становлення та розвитку протидії захопленню заручників на прикладі законодавств зарубіжних країн. Вищезгадані обставини зумовили вибір і актуальність статті.

Зважаючи на предмет статті, варто приділити увагу роботам учених, які досліджували проблеми протидії захопленню заручників, зокрема у міжнародно-правовому аспекті.

Стан наукового дослідження. Окремі правознавці (наприклад, Е. де Ваттель, Г. Гроцій, О. Кібальник, М. Костенко, В. Кудрявцев, Ф. Ліст, І. Лукашук, А. Наумов, В. Панов, Т. Сироїд, М. Таубе, Ч. Хайд), досліджуючи загальні засади міжнародного права, приділяли увагу захопленню заручників у міжнародно-правовому аспекті лише частково, що не сприяло його всебічному розгляду. Дехто (наприклад, В. Антипенко, О. Богданов, Л. Гаухман, В. Глушков, В. Ємельянов, В. Комісаров, В. Крутов, М. Лисов, Е. Муратов, Т. Орешкіна, с. Сауляк, П. Скобліков та інші) розглядали цю проблему виключно в національному правовому полі, тим самим звужуючи коло питань до національних кримінально-правових, криминологічних та криміналістичних аспектів [1, с. 3]. Підкреслюючи позитивний внесок названих і багатьох інших авторів в розроблення зазначеної проблеми, слід зазначити, що праці вчених не вичерпали всієї проблематики цієї теми.

Результати дослідження. Захоплення заручників (як соціальне явище) має багатовікову історію. Цей вид злочинних дій не є чимось новим і незвичайним, в історії давно відомі випадки захоплення заручників. Уже в стародавні століття це соціально негативне явище широко використовувалося способом вирішення будь-яких конфліктних ситуацій, а також матеріального збагачення [2, с. 11].

Захоплення заручників як один з ефективних методів досягнення цілей впливу на зовнішню і внутрішню політику держави, забезпечення виконання договорів і зобов'язань, утримання від агресивних або відповідних дій, забезпечення безпеки майна, об'єктів і населених пунктів, незаконного отримання майна (викуп), звільнення з-під варти або з місць позбавлення волі, обмін полоненими, широко застосовувалося практично в усьому стародавньому світі [3, с. 116].

Численні публікації в пресі дають змогу зробити висновок про те, що захоплення заручника – це породження XX століття [4, с. 35]. Однак це не так. Інститут захоплення заручників йде корінням далеко в минуле, давні звичаї, що існували в племенах, укоренилися на багато століть. [5, с. 12, 13, 27].

Прикладом цього є протекторат – метод правління, уведений римлянами в період античності. Цей метод контролю над далекими районами полягав у захопленні заручників – корінних місцевих правителів і жителів цих провінцій. Згідно з історичними даними, в стародавні і середні віки виконання переговорів і укладення перемир'я забезпечувалося тим, що заставою залишалися люди, їхні діти або близькі родичі [6, с. 18, 52, 55, 68, 75, 84, 130]. У цих випадках заручники могли добровільно надаватися переможеною стороною, або вони захоплювалися шляхом насильства і утримувалися переможцями до виконання договору. У разі невиконання договору заручники піддавалися страті або тяжкому покаранню.

Пізніше заручники використовувалися засобом боротьби з виступами місцевого населення в окупованих місцевостях. Випадки захоплення заручників відбувалися і під час військових дій, коли війська насильно утримували жителів окупованих територій із метою своєї безпеки. Деякі правителі окупованих територій добровільно передавалися в заручники або насильно захоплювалися в цілях забезпечення виконання договорів або безпеки військ на окупованій території.

Одним із найдавніших способів захоплення заручників вважається морське піратство, основною метою якого було захоплення людей із метою втягнення їх в кабалу для подальшого продажу, а також для отримання викупу або обміну полоненими.

Перша хвиля аналогічних злочинів прокотилася по Середземному морю після руйнування Карфагена (146 до н.е.) в результаті третьої Пунічної війни, коли панування на морі закріпилося за Римом, проти якого виступали грецькі і малоазіатські пірати [6, с. 18].

Захоплення заручників було використано навіть на найвищому державному рівні під час вирішення важливих політичних завдань. У Римі, в епіцентрі Середземномор'я, перебували заручники з різних віддалених провінційних містечок, де був протекторат імперії.

В історії нерідкими випадки захоплення в заручники державних і політичних діячів. Наприклад, у 1389 р військами королеви Данії, Маргарити Датської, був полонений шведський ко-

роль А. Макленбургській. Останній був звільнений королевою тільки в 1395 році, причому одним із головних умов тривалого утримання короля заручником було забезпечення безпеки на морі датських кораблів, яким погрожували капери (пірати, що діють від імені короля Швеції) [7].

Підкреслимо, що з непоодинокими і резонансними випадками захоплення заручників такі країни, як Франція, Італія, Німеччина, США і Великобританія зіткнулися ще в середині XIX століття, у зв'язку з чим учені різних галузей знань цих країн зайнялися посиленням вивченням явища захоплення заручників. Так, захоплення заручників нерідко становило державний характер, іншими словами, воно не тільки заохочувався окремими державами, а й здійснювалося під їх керівництвом. Так, у Франції за часів Паризької комуни 5 квітня 1871 року прийнято «Декрет про заручників», на підставі якого дозволялося затримувати заручниками всіх осіб, викритих у змові з Версальським урядом, а також у разі здійснення смертної кари одному прибічникові Паризької комуни, смертна кара призначалася трьом заручникам, які визначалися жеребом [8, с. 360].

Історія доводить, що захоплення заручників відбувалося як у мирний, так і в час військових дій. Так, під час Другої світової війни німецько-фашистські загарбники практикували захоплення заручників. Заручниками з метою придушення опору окупантам, гітлерівці та їх союзники займалися масовим захопленням місцевого населення. При цьому захоплення заручників використовувалося окупантами як інструмент терористичної політики на захоплених ними територіях.

Значимо, що 16 жовтня 1941 року, німецьким командуванням було видано наказ, згідно з яким за життя одного німецького солдата розстрілювали 100, а за вбивство поліцейського – 50 заручників серед місцевих жителів [9, с. 23].

Слід зауважити, що в 60-х і 70-х роках 20 століття захоплення заручників набуло загрозливого характеру. Таким чином, у ці ж роки були викрадені послы США і ФРН у Гватемалі і Бразилії, колишній президент Аргентини – у Гаїті, швейцарський посол – у Бразилії, британський посол – в Уругваї.

Великий суспільний резонанс у Європі викликало захоплення у 1975 році у Відні майже всіх делегатів-міністрів країн ОПЕК, а також захоплення спортсменів Ізраїлю на Олімпіаді в Мюнхені в 1972 році.

Варто згадати й інші резонансні випадки, коли захоплення заручників було здійснено з метою їх подальшого обміну на полонених. Під час внутрішнього конфлікту на території колишньої Югославії серби організовували табори, у яких містилися боснійські мусульмани, частина з яких була викуплена їхніми родичами [2, с. 112].

Квітень 1975 року відзначився захопленням посольства ФРН у Стокгольмі західнонімецькими терористами. Вимога – звільнення заарештованих раніше терористів [10, с. 397].

У жовтні 1985 року відбувся резонансний випадок захоплення людей. Так, четверо палестинських терористів із терористичної організації «Палестинський фронт звільнення Палестини» взяли в полон італійське круїзне судно «Акілле-Лауро» з 349 пасажирами, що стали заручниками [11, с. 10, 22, 23, 84]. На цей раз терористи зажадали від Ізраїлю 50 палестинців, членів організації «Fogse-17», що містилися в ізраїльських в'язницях, а також ліванського терориста С. Кунтара. Нерідко захоплення заручників, як і викрадення людей, використовується як вид злочинної діяльності різними організованими злочинними формуваннями. Цю ситуацію до недавнього часу можна було спостерігати біля берегів Сомалі особливо в Аденській затоці, де деструктивні кримінальні елементи практично постійно захоплювали різні морські судна і членів їх команд.

Варто навести приклад захоплення сомалійськими піратами російського танкера «Московський університет» разом з екіпажем, який стався 23 квітня 2010 року. [12].

Сомалійські пірати проявили себе і під час захоплення теплохода «Норт спірит» (North Spirit), що належав грецькій компанії Balthellas Chartering S.A. Теплохід, який був захоплений недалеко від узбережжя Камеруна, виконував рейс під прапором держави Сент-Вінсент і Гренадіни. Бандити пограбували в основному громадян Росії і України, які перебували на судні, а заручником захопили із собою капітана, старшого механіка [13]. У результаті переговорів викрадачі задовольнялися запропонованим викупом і звільнили заручників.

Згідно з інформацією Міжнародного морського бюро, в 2010 році піратами було встановлено своєрідний рекорд по частині захоплення заручників. Так, у 2010 році було зафіксовано 445 піратських атак, що на 10% вище показників 2009 [2, с. 126]. У результаті цих нападів захоплено 53 судна, у заручники потрапила 1 181 особа.

Станом на 1 січня 2011 року в полоні у піратів перебували 28 суддів і 638 заручників із членів екіпажів. Саме у водах Сомалі відбулося більшість (92%) випадків захоплення заручників. Проте завдяки тому, що в Аденській затоці присутні кораблі ВМС різних країн, кількість піратських атак у цій зоні значно скоротилося (до 53 проти 117 в 2009 році).

Однак дуже швидко стала збільшуватися зона дій сомалійських піратів в Індійському океані. Згідно з оцінками експертів, щорічно економічні збитки від злочинної діяльності піратів становить 7–12 мільярдів доларів.

Джерелом ескалації і терористичного насильства є регіон Північного Кавказу. Резонансне захоплення заручників сталося в м. Буденовську в 1995 році. Незаконні бандформування утримували в полоні 1 820 осіб, під час звільнення яких 147 людей загинули. У м. Кизлярі і м. Первомайському в 1996 році було захоплено понад 2 000 осіб, згодом 50 осіб загинули [14, с. 2].

Одним із найтрагічніших в історії захоплень заручників став 2004 рік. У північно-осетинському м. Беслані захоплена школа з дітьми (близько двох тисяч осіб). Сумним був результат спецоперації зі звільнення дітей: загинули 330 осіб (із них 186 дітей).

Усі вищенаведені численні приклади ще раз доводять те, що захоплення заручників набуло масового характеру у всьому сучасному світовому співтоваристві.

Підкреслимо, що з непоодинокими і резонансними випадками захоплення заручників такі країни, як Франція, Італія, Німеччина, США і Великобританія зіткнулися ще в середині ХХ століття, у зв'язку з чим учені різних галузей знань цих країн зайнялися посиленням вивченням захоплення заручників. Про поширеність у зазначених країнах цього явища свідчить той факт, що вже в 1971 році у Франції був прийнятий закон «Про захоплення заручників». У підготовчих документах до цього закону говориться таке: «Закон забезпечує припинення взяття заручників, які використовуються обмінною монетою, щоб змусити противника дати обмінний еквівалент, найчастіше викуп, або діяти тим чи іншим чином, або допустити ту чи іншу дію» [1, с. 3].

Захоплення заручників, яке є особливо небезпечним і носить транснаціональний характер, визнаний злочином міжнародного характеру. Ось чому сучасні проблеми захоплення заручників, як і тероризму, глибоко відбиваються у міжнародних правових актах щодо протидії цим явищам. Це, насамперед, «Женевська конвенція про попередження і покарання тероризму» 1937 року, перший міжнародний нормативно-правовий документ, згідно з яким захоплення заручників уперше офіційно визнано злочином. У документі дається тлумачення терміна «міжнародний терористичний акт», крім цього, в ньому розроблено механізм боротьби з тероризмом і встановлена процедура введення конвенції в дію і порядок застосування її на національному рівні. У конвенції захоплення заручників визнано одним із видів тероризму, він прирівняний за ступенем тяжкості до захоплення повітряних суден, актам насильства стосовно осіб, які користуються міжнародним захистом або дипломатичним імунітетом.

Далі в 1963 році, з метою припинення зростання злочинів, учинених на борту повітряних цивільних суден, була укладена «Токійська конвенція про злочини та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна». Відповідно до положень цієї конвенції, держава, на території якої перебуває загарбник, має негайно провести розслідування фактів, а також вжити необхідних кримінально-процесуальних дій щодо видання злочинця.

Гаазька конвенція «Про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден», положення якої передбачають застосування державою-учасником угоди щодо особи, яка вчинила «незаконне захоплення повітряного судна» суворих заходів покарання, була прийнята в 1970 році (ст. 2). Ця угода встановлює здійснення будь-якої кримінальної юрисдикції за захоплення повітряних суден відповідно до національного законодавства (п. 3 ст. 4).

У свою чергу, 1978 рік був ознаменований початком дії Європейської конвенції з боротьби з тероризмом. Основною метою конвенції є визначення широкого кола діянь, що стосуються терористичних злочинів. У цій конвенції особлива увага приділяється виданню злочинців і підкреслюється, що екстрадиція – це особливо ефективний засіб, що не дозволяє терористами уникнути переслідування і покарання.

Варто взяти на події 5 вересня 1972 року, про що було згадано нами вище, коли під час проведення 20-х Олімпійських ігор в м. Мюнхені членами екстремістської організації «Чорний вересень» були захоплені ізраїльські спортсмени. Терористи захотіли отримати літак для вильоту разом із заручниками в одну з арабських країн. Домовленість між терористами і владою Німеччини досягла своєї мети, а терористи і заручники були доставлені на аеродром, де їх чекав наданий їм літак. Але підсумок спецоперації зі звільнення заручників з 16 осіб був сумним – 11 спортсменів загинуло.

Цей факт довів, що розроблення і прийняття на міжнародному рівні заходів, спрямованих на протидію захопленню заручників, саме як самостійного виду злочину, можуть бути переломними. У зв'язку з цим інцидентом, Німеччина, як член ООН, виступила з ініціативою розроблення Конвенції про боротьбу із захопленням заручників. ООН підтримала цю ініціативу і 15 грудня 1976 року Генеральна Асамблея створила спеціальний комітет із розроблення Міжнародної конвенції про боротьбу із захопленням заручників. 17 грудня 1979 року Генеральна Асамблея ООН на 34-ій сесії прийняла резолюцію 34/146, яка відкрила для підписання та ратифікації Міжнародної конвенції з боротьби із захопленням заручників [15, розділ 4].

У цій резолюції вказується, що держави-учасниці цієї Конвенції визнають, що кожна людина має право на життя, свободу, безпеку, як це передбачено в Загальній декларації прав людини та Міжнародному пакті про громадянські і політичні права. Відповідно до цієї декларації, захоплення заручників є злочином, що викликає серйозне занепокоєння міжнародної спільноти. Будь-яка особа, яка вчиняє акт захоплення заручників, підлягає або судовому переслідуванню, або екстрадиції [16].

Держави-учасниці також переконані в тому, що існує гостра необхідність у розвитку міжнародного співробітництва, розробленні та прийнятті ефективних заходів щодо попередження, переслідування і покарання всіх випадків захоплення заручників як злочину міжнародного тероризму.

Також слід взяти до уваги те, що Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників має важливе юридичне значення, тому що Конвенція вперше визначила захоплення заручників самостійним складом злочину. За радянських часів кримінальне законодавство щодо захоплення заручників прийшло з міжнародного права, протягом декількох років його розглядали поряд із піратством, незаконним захопленням і використанням ядерних матеріалів – різновидом міжнародного тероризму, визнаного злочином Конвенцією 1937 року щодо «Попередження і покарання тероризму».

Першим зареєстрованим випадком захоплення заручників у СРСР було захоплення пасажирського літака АН-24 батьком і сином Бразінскасми в 1979 році [11, с. 10, 22, 23, 84].

Не менш резонансними були випадки захоплення заручників у кінці 80-х років у місцях позбавлення волі. Цей факт викликав особливу занепокоєність серед населення. Між 1986 і 1990 роками в СІЗО було захоплено 347 осіб серед персоналу цих установ [11, с. 17, 37].

Початок же 90-х років XX століття розпочався серією захоплень заручників на повітряному транспорті. Серед них був випадок, що стався в 1989 році, коли група злочинців на території Північного Кавказу захопила автобус із дітьми і зажадала викупом отримати літак для вильоту за кордон. Однак спроби злочинців осісти в іншій країні зазнали фіаско – літак із заручниками все-таки вилетів до Ізраїлю, але там злочинців було затримано [17, с. 34, 48–85, 169].

Зростання кількості випадків захоплення заручників змусив Радянський Союз 10 липня 1987 року приєднатися до Міжнародної конвенції з боротьби із захопленням заручників.

Президією Верховної Ради СРСР був ратифікований Указ «Про кримінальну відповідальність за захоплення заручників» і доручено Президіям Верховних Рад союзних республік привести їх законодавство відповідно до цього Указу [2, с. 130]. На виконання цього Указу Президія Верховної Ради Української РСР 17 липня 1987 року постановила доповнити КК РРФСР ст. 126, яка передбачає кримінальну відповідальність за захоплення заручників.

Однак ця стаття довгий час не працювала, адже супроводжувалася приміткою, в якій було зазначено, що «дія цієї статті не поширюється на випадки вчинення такого злочину на території СРСР, коли особа, яка вчиняє захоплення або утримує заручника, перебуває на території СРСР, і ця особа, а також заручник є громадянами СРСР».

Отже, наявність такої примітки призводила до того, що у випадках, коли відбувалося захоплення заручників, кваліфікація цього злочину ставилася залежно від місця захоплення або утримання особи, віку заручників, кількості осіб, які брали участь у злочині, а також характеру висутих вимог.

Таким чином, ця примітка звужувала дію норми стосовно громадян СРСР, унаслідок цього в такій редакції вона залишалася чинною до прийняття нового кримінального закону.

Стаття 126 захоплення заручників КК РРФСР 1960 була поміщена в розділ «Злочини проти волі, честі та гідності особи», що було зумовлено недостатньо правильною кваліфікацією.

Після розвалу СРСР та здобуття суверенітету і незалежності усіма колишніми союзними республіками, кардинальні зміни відбулися практично у всіх сферах життя суспільства і держави.

Так, 10 листопада 2006 року на пленарному засіданні 61-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН прийнято і схвалено резолюцію «Захоплення заручників», до співавторів якої увійшли 20 держав з усіх регіонів світу, зокрема Азербайджан, Вірменія, Білорусія, Казахстан, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туркменія, Узбекистан, Україна і т.д. [18]. Країни-учасники спиралися на те, що схвалення цього документа сприятиме активізації міжнародних зусиль із протидії тероризму, включаючи акти захоплення заручників. Однак, за останнє десятиліття проблема захоплення заручників стала ще більш актуальною, оскільки кількість кримінальних випадків не зменшилась.

Висновки. Таким чином, підбиваючи підсумки, варто наголосити на тому, що незважаючи на численні міжнародні угоди, спрямовані на протидію актам захоплення заручників, кількість зазначених злочинів не зменшується, що свідчить про недостатність задіяних зусиль. Україна сьогодні є учасником багатьох міжнародних угод щодо протидії терористичним злочинам та захопленню заручників як на регіональному, так і міжнародному рівнях. Це зумовлює необхідність науково-теоретичних розроблень підвищення шляхів ефективності протидії захопленню заручників у сучасних соціально-правових реаліях.

Стійкість України до можливих терористичних проявів указує на необхідність удосконалення антитерористичного законодавства, зокрема рекомендацій щодо внутрішньої і зовнішньої взаємодії спеціальних служб і правоохоронних органів із питань запобігання і протидії терористичній загрозі, а також можливим випадкам захоплення заручників. Під час такої діяльності має бути враховано не лише досвід антитерористичної операції, але і передовий іноземний досвід.

Список використаних джерел:

1. Тітов Є. Правова природа та проблеми кваліфікації захоплення заручників у міжнародному кримінальному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : [спец.] 12.00.11 «Міжнародне право» / Є. Тітов. – Київ, 2007. – 22 с.
2. Мурзахматов А. Кримінально-правові і кримінологічні заходи протидії захопленню заручників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : [спец.] 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / А. Мурзахматов. – Бішкек, 2012. – 20 с.
3. Журавлев И. Уголовно-правовая характеристика преступлений, связанных с захватом заложника : дисс. ... канд. юрид. наук : [спец.] 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / И. Журавлев. – Москва, 2002. – 188 с.
4. Беляева Н., Орешкіна Т. Кримінальна відповідальність за захоплення заручників // Насильницькі злочини: Збірник статей. – Москва, 1994. – 67 с.
5. Овчинникова Г., Павлик М., Овчинникова Г., Коршунова О. Захоплення заручника: кримінально-правові, кримінологічні і криміналістичні проблеми / Юридичний центр Прес. – СПб, 2001. – 257 с.
6. Павлик М. Актуальні проблеми захоплення заручника : дис. ... канд. юрид. наук : [спец.] 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / М. Павлик. – СПб, 1998. – 168 с.
7. Лимарев В. Краткая история итальянского (латинского) суперэтноса // Авторський сайт Лимарева В. Режим доступа : <http://latin-history.limarevvn.ru/14-3.htm>
8. Паризька комуна в документах і матеріалах: Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. – М., 1996. – 478 с.
9. Горбунов Ю. Міжнародно-правове регулювання боротьби з захопленням заручників // Московський журнал міжнародного права. – 1993. – № 3. – 73 с.
10. Жаріков К. Тероризм і терористи // Довідник. – Мінськ, 1999. – 407 с.
11. Актуальні питання протидії тероризму у світі та в Україні / О. Резнікова, А. Місюра, с. Дрьомов, К. Войтовський; за заг. ред. О. Резнікової. : аналіт. доповідь. – К.: НІСД, 2017. – 60 с.
12. Сомалийские пираты: Захвачен танкер «Московский университет». 23.04.2010. Режим доступа : www.vesti.ru
13. Захват в заложники моряков теплохода «Норт-спирит» (North Spirit) 16.05.2010. Режим доступа : <http://www.marinetraffic.com>.
14. Хоменко А. Кримінально-правові аспекти захоплення і звільнення заручників: автореф. дис. ... кримінально-виконавче право». – Омск, 2008. – 25 с.
15. Офіційні звіти Генеральної Асамблеї ООН 34 сесія. Документи 34 / А / 34/39 /. – Розділ № 4.

16. Тітов Є. Міжнародна конвенція про боротьбу з захопленням заручників 1979 року в системі заходів по боротьбі з міжнародним тероризмом // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2004. – Вип. 25. – С. 49–53. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2004_25_10.

17. Лоскутов Л. Захоплення заручників в місцях позбавлення волі: дис. ... канд. юрид. наук: [спец.] 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. Лоскутов. – М.: ВЮЗШ МВС РФСР, 1991. – 220 с.

18. Захоплення заручників : ООН; Резолюція, Міжнародний документ від 10.11.2006 р. № 1981-11. – Нью-Йорк.